

UDK 323.1:94(497.1)(048.83)

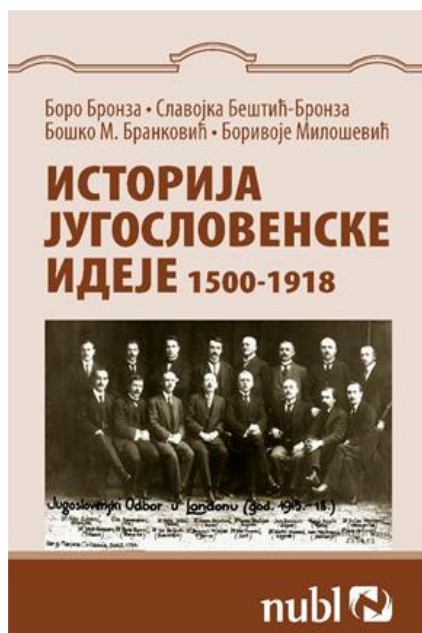
DOI 10.7251/SVR1817227M

PRIKAZ KNJIGE

ISTORIJA JUGOSLOVENSKE IDEJE 1500-1918

Autori: **Boro Bronza, Slavojka Beštić-Bronza, Boško M. Branković
i Borivoje Milošević**

Izdavač: **Nezavisni Univerzitet Banja Luka, 2018.**

Sadrži četiri naslova i ukupno 249 stranica. Autori i naslovi rukopisa su:

- Boro Bronza-Slavojka Beštić-Bronza, Evropski korijeni južnoslovenskog ideologa 1500-1815,
- Slavojka Beštić-Bronza, Evropski okviri razvoja jugoslovenske ideje 1500-1918,
- Boško Branković, Razvoj jugoslovenske ideje na južnoslovenskom području od 1500. do 1830. godine,
- Borivoje Milošević, Oslobođilački pokreti i ideja južnoslovenskog jedinstva u Bosni i Hercegovini od polovine XIX vijeka do 1918.

Zahvaljujući izuzetnoj naučnoj biografiji, nizu objavljenih studija iz članaka iz oblasti istorije, te dugogodišnjim predanim naučno-istraživačkim radom, iz pera navedenih autora u naslovu ovoga Prikaza, nastala je vrijedna knjiga pod nazivom „Istorija jugoslovenske ideje 1500-1918“. Knjiga je rađena na osnovu analize raspoložive arhivske i druge građe ali i objavljene literature i ona kao

takva donosi relevantan sud i stav o različitim istorijskim periodima u kojima se javljala i razvijala jugoslavenska ideja, do njene realizacije stvaranjem zajedničke države Kraljevine SHS 1. decembra 1918. godine.

Svojim naslovom i sadržajem plijeni pažnju široke naučne javnosti posebno zbog svoje analitičke prirode i metodološkog pristupa, ali i zbog toga, što se ovom pitanju nije prilazilo na jedan formalistički način i tradicionalnim šemama. Ovom knjigom imamo niz otvorenih pitanja kojima se dugi niz godina susretala naša istorijografija i koja na njih nije mogla dati kvalitetan odgovor. Autori su sjajno zapazili mnoge prijelomne događaje i momente vezane za jugoslavensku ideju do njene realizacije i na taj način dali novu naučnu podlogu njihovom pristupu i valorizaciji. Iz samog Predgovora ovoj knjizi kojeg je napisao jedan od autora Boro Bronza, jasno se vidi, da je cilj autora tekstova bio, da u njima prikažu svoja mišljenja i stavove vezane za nastanak i razvoj ideje koja je dovela do stvaranja zajedničke države Kraljevine SHS 1918. godine. U tom smislu su oni stavili fokus na određivanje hronoloških i geografskih okvira tematike, što je samo po sebi bilo veoma kompleksno s obzirom na veoma složenu i izuzetno komplikovanu isprepletenost korijena jugoslavenskog nacionalnog ideologema koji će tokom 19. i početkom 20. vijeka preći u ideju jugoslovenstva sa razvojnim pravcima koji su bili istovjetni onima koji su se odvijali u Evropi. Zbog toga je neophodno i bilo, po mišljenju autora, „istraživačko uranjanje“ u srednji vijek, odnosno, u potragu za izvornim shvatanjima o potrebi nekog čak i minimalnog razvoja južnoslavenske uzajamnosti, a te uzajamnosti je bilo prije svega u pisanom i jezičkom naslijeđu. Autori nisu zanemarili ni ona dešavanja vezana za uticaje koje su imale evropski ideološko-politički trendovi, a koji su po njihovom mišljenju bili u velikoj mjeri i zanemarivani i podcjenjivani.

Bez obzira što su se autori u ovoj knjizi bavili različitim vremenskim epohama u svom naučnom istraživanju, a posebno kad je u pitanju književnost i jezik autora Boška M. Brankovića, knjiga je ipak dovela u velikoj mjeri do međusobno povezanih rezultata. Zbog specifičnosti ove knjige, autori su uz to odlučili da se navedena ideja i njen razvoj prikaže i na prostoru Bosne i Hercegovine kao posebnom i kompleksnom južnoslavenskom prostoru na kome su se reflektirali i ukrštali različiti civilizacijski i kulturni uticaji Istoka i Zapada.

Sadržaj je realizovan u četiri poglavlja.

Prvi dio knjige nosi naslov „Evropski korijeni južnoslavenskog ideologema 1500-1918“, kojeg je autor Boro Bronza. On je u ovom dijelu istaknuo, da se u Evropi pojavio čitav niz ideoloških koncepcija, ali i naučnih stremljenja koja su bila usmjerena u pravcu intenziviranja i preciziranja poimanja evolucije nacija i nacionalne svijesti. Na taj način, po njegovom mišljenju, koje je i tačno i relevantno, stvoreni su preduslovi za konkretizovanje kompleksnih konstrukata koji se najčešće determinišu kao nacionalni ideologemi. On se stoga u svome tekstu i bavi nizom pitanja kao što su: evropski okviri percepciji nacionalnog razvoja između srednjeg i

novog vijeka, rani razvoj ilirskog ideologema, Ilirizam i nacionalna evolucija 18. vijeka, percepcija i razvoj ilirskog ideologema kod Srba i drugih Južnih Slovena tokom 18. vijeka, austrijska politika i razvoj nacionalnih stremljenja Južnih Slovena krajem 18. vijeka, propast Dubrovačke Republike kao svojevrsnog centra južnoslavenske ideologije krajem 18. i početkom 19. vijeka i slom „ilirske koncepcije" i austrijski trijumf 1813-1815.

Drugi dio knjige nosi naslov „Evropski okvir razvoja jugoslavenske ideje 1815-1918, kojeg su autori Slavojka Beštić-Bronza i Boro Bronza. Oni su se bavili problemom vezanim za period 19. i početak 20. vijeka. Po njihovom mišljenju prva polovina 19. vijeka je u ideološkom kontekstu predstavljala period u kome je došlo do preovladavanja nacionalnih ideja u širim građanskim strukturama, utemeljenih prvo evropskim prosvjetiteljstvom 18. vijeka, a i turbulentnim posljedicama francuske buržoaske revolucije. U drugoj polovini 19. vijeka italijanski i njemački model nacionalnog ujedinjenja, po autorovim shvatanjima, su imali poseban značaj za razvoj koncepcije jugoslavenstva. Međutim, to nisu bili jedini uzori. Tu su bili i primjeri Belgije i Švajcarske, kao država koje su u svojoj osnovnoj strukturi imali kompleksne odnose kako u kontekstu federalizma, tako i u kontekstu prisustva više nacija u njihovim okvirima, što je bilo slično i prostoru južnoslavenskih naroda.

Posebno mjesto u ovom dijelu knjige je posvećeno ideji formiranju Balkanske federacije, koja po mišljenju autora, nije bila isključivo južnoslavenski projekat, jer se bazirala u geografskom smislu prvenstveno prema osmanskim posjedima na Balkanskom poluostrvu. Pitanja koja u ovom dijelu knjige autori potenciraju su: evropski uzori nacionalnih pokreta kod Južnih Slovena tokom prve polovine 19. vijeka, počeci novog "ilirizma" kod Južnih Slovena, uticaj čeških i slovačkih filologa na razvoj nacionalne svijesti kod Južnih Slovena, jugoslovenska ideja u drugoj polovini 19. vijeka i evropska politička dešavanja, koncept Balkanske federacije i put prema Prvom svjetskom ratu i stagnacija jugoslavenske ideje.

Treći dio knjige nosi naslov „Razvoj jugoslovenske ideje na južno-slovenskom prostoru od 1500 do 1830. godine", kojeg je autor Boško M. Branković. On u ovom dijelu knjige s pravom konstatuje, da je pitanje jugoslovenstva u prošlosti bilo predmet mnogih drugih naučnih istraživanja i da je ono ostalo do danas kamen spoticanja ne samo naučnog već i državnopravnog i istorijskog razvoja naroda na ovim prostorima. Posebno se to odnosilo na pitanja kao što su: nacionalna svijest, različiti civilizacijski, kulturni i religijski uticaji, sudari religija, pitanje jezika i pisma i različite interpretacije tog pitanja, pitanje književnosti, pitanje procesa prelaska na islam dolaskom osmanske vlasti itd. Posebnu pažnju, kad su u pitanju bili istorijski aspekti, autor je posvetio 19. vijeku koji je donio nova dešavanja u razvoju južnoslovenske ideje, gdje se susreću i različila tumačenja te ideje kao što su: panslavizam, pansrbizam, pankroatizam, austroslavizam itd.

Autor veoma precizno daje osnovne naznake vezane za Srpsku revoluciju 1804. godine i njen permanentni razvoj koji je udario temelje srpskoj državi i društvu osnovanom na „načelu slobodne preduzumljivosti, "ali koja je otvorila i jedno teško istorijsko pitanje, koje će kasnije i opterećivati sve Južne Slovence, jer je revolucija Srba počela u vrijeme, kako autor naglašava, kada u svjetskoj kulturi postoji opšte ubjeđenje "da je nacija zajednica jezika."

Četvrti dio knjige nosi naziv „Oslobodilački pokreti i ideje južno-slovenskog jedinstva u Bosni i Hercegovini - od polovine XIX vijeka do 1918. godine". Autor ovog dijela knjige je Borivoje Milošević. Autor se osvrće na Osmansko carstvo koje je imalo svoje posebne refleksije na prostoru Bosne i Hercegovine naročito prema potlačenom hrišćanskom stanovništvu koje je bilo, kako i sam ističe „između dva žrvnja-pritisnuto visokim porezima i nepravilnostima u njihovom prikupljanju te samovoljom lokalnih muslimanskih feudalaca." Zbog toga se naročito nakon donošenja Hatihumajuna 1856. godine, pojačavaju suprotnosti između osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini i hrišćana, tačnije, tu socijalnu podvojenost pratila je i vjersko-nacionalna, što je i ustancima koji su navedeni u ovoj knjizi dalo karakter ne samo nacionalne nego i vjerske borbe.

Posebnu pažnju, autor daje u knjizi, osnovama ideologije Iliraca koja je bila utemeljena u njihovom stavu o jezičkom i kulturnom povezivanju različitih, istorijskih razdvojenih južnoslovenskih zemalja, kako bi se uz njihovu pomoć Hrvati suprostavili mađarskom uticaju i pritisku. Međutim, po svemu sudeći, ilirska politika je imala za cilj utapanje srpstva u nešto nedovoljno definisano, kako je to isticao i sam Vuk Karadžić. Autor u ovom dijelu knjige se osvrće i na nacionalno-oslobodilačke planove Srbije u druge polovine 19. vijeka koji su imali primarni zadatak: oslobođenje Bosne i Hercegovine od osmanske vlasti ne samo zbog strateškog značaja nego i zbog etničkog sastava. Upravo su zbog tog zadatka i motivi ustanka iz 1875. koji su bili u početku socijalnog karaktera prerasli veoma brzo u političke ciljeve nacionalnog oslobođenja. Pitanja kojima se autor u ovom četvrtom dijelu knjige bavi su sljedeća: između nauspješnih reformi i ustanaka, ustanak Srba u Bosni i Hercegovini i Velika istočna kriza, pod krilima crnog orla, aneksija Bosne i Hercegovine i uvođenje ustavnosti, nova energija - omladinski revolucionarni pokret u Bosni i Hercegovini, Kraljevina Srbija kao svetionih slobode, Balkanski ratovi-vjetar u jedrima jugoslavenskog ujedinjenja, u svjetskom ratu-put ka jugoslavenskoj državi i ocjena ujedinjenja-od nade do razočarenja.

Autor je na kraju veoma korektno i na naučnoj utemeljenosti dao ocjenu ujedinjenja uz konstataciju, da je okupljanje jugoslavenskih naroda u jednu državu istovremeno predstavljalo sudar različitih istorijskih tradicija, mentaliteta i navika, te političkih, ekonomskih i kulturno-prosvjetnih sistema. Uz to on konstatuje, da ni ujedinjeni prostor 1918. nije bio ni geografski jedinstvena cjelina već prije svega, spoj različitih oblasti. Isto tako, što se tiče stanovništva, ono je bilo na različitim nivoima razvoja

nacionalne svijesti, podjeljeno religijom, jezikom, mentalitetom, tradicijom, ali i različitim stepenom ekonomskog i kulturnog razvoja.

Autori ove izuzetno složene publikacije su uočili svu kompleksnost obrađene problematike koja je zahtjevala vrlo osebujan pristup i sveobuhvatan angažman. U tom kontekstu su odredili svaki posebno i odnos sopstvenog gledanja na predmet svoga istraživanja prema gledanjima na isti predmet koji se mogu naći kod drugih autora. Ono što bih posebno istaknuo jeste činjenica, da su autori rukopisa pod zajedničkim nazivom „Istorija jugoslovenske ideje 1500-1918“, navedene probleme ispitivali strukturalnom istorijom, odnosno, proučavali su opštu povezanost u dubini raznovrsnih površinskih pojava. Zato kod njih društveni, nadindividualni procesi i strukture predstavljaju središte istraživačkih pitanja i hipoteza. Taj pristup je zahtjevao da se istražuju relativno trajnije istorijske činjenice tj. „dubinski slojevi“ istine sa polaganim ritmom kretanja, a ne da se samo opisuju površinski događaji koji se vrlo brzo kreću. Elaborirajući navedene probleme, autori su popunili veliku prazninu ove zanimljive i široke problematike do sada prikazane tek djelimično i usputno, ponekad nedovoljno jasno, pa čak i netačno.

Oni su svojom moderno-naučnom akribičnošću i naučno-inetelektualnom kritičnošću, naime, demonstrirali metodu i stav oslobođen svakog apriorizma: nacionalnog, političkog ili ideološkog kojim je manje ili više bila obojena sva dosadašnja naša istorijografija. Na taj način ponuđeni rukopis izuzetnih naučnih radnika, predstavlja neodoljiv poziv na autentičan naučni dijalog u kome imaju mnogo toga tražiti samo jednako vrijedni pronađeni i oblikovani naučni argumenti. Lično polazim od uvjerenja da su autori ovoga rukopisa objasnili tokom istraživanja i pojmove kojima su se koristili jer je to bilo važno ne samo radi veće razumljivosti teksta, nego i zbog kvalitetnije analize u slučaju istorijografije istorijskih pojava.

Analizom rukopisa može se uočiti da južnoslovenska prošlost govori nerazumljivim i tajanstvenim govorom nego prošlost bilo koje druge evropske regije, jer viševjekovna sukobljavanja Bizanta, Zapada i Islama na ovim prostorima nisu samo mijenjala etničke promjene i strukture stanovništva, nego i lomila i preoblikovala kulturnu fizionomiju. Svaki od tih zaokreta ugradio je ovdje nove duhovne i kulturne, psihološke i socijološke elemente u duhovni i istorijski identitet njegovog stanovništva. Novi su došljaci u pravilu rušili ono što su njihovi prethodnici sagradili, uspostavljajući na tim ruševinama svoje znakove postojanja.

Ako idemo dalje u analizu ovog izuzetno koncipiranog rukopisa, mogu slobodno reći, što i autori naglašavaju da je ovo prostor epohalnih zaokreta i ideja, izlomljenih kontinuiteta i diskontinuiteta, prorijeđenih i teško čitljivih spomenika i zapisa različitog civilizacijskog porijekla. Nacionalne, odnosno, nacionalističke istorijografije na koje se osvrću i autori, u ove vjekovne ponore teške prepoznatljivosti ubacivale su i ubacuju ideologeme i jedne i druge i treće strane, odnosno, srpske, hrvatske i bošnjačke. Za to je svako, tko se upustio u istraživanje južnoslovenskog istorijskog sklopa, kao

što su i autori ovog rukopisa, u obavezi da vidi diskurs s drugačijim istorijografskim shvatanjima i to saopštava čitaocima. Željeni učinak ovakvog diskursa sa autorovih strana je bio, da čitalac doživi otvorenost istorijskih problema i ne zatvori se u nacionalističku optiku svoje grupe, odnosno, nacije. Zbog toga je i za autore ovog rukopisa bilo izuzetno važno da i obični čitalac dobije uvid u tu istorijografsku proceduru, kako bi osjetio, da se događeno i ispričano nikada ne poklapaju, ni onda, kad se informacije grade na stručnim uporištima. Dakle, jedan prilog kritičnom mišljenju i dijaloškom ponašanju. Prošlost je naš duhovni saputnik s kojim takođe treba voditi dijalog.

Ako bi u ovom kratkom osvrtu izvučenog odnosno autorskih metodoloških postupaka evidentno je prioritet dat sledećim elementima: Pri izradi knjige autori su se koristili relevantnim izvornim dokumentima i rijetkom savremenom literaturom; Autori su relevantni materijal izvršno sistematizirali i izložili pregledno i sa jasnim akademskim stilom; Autori su kritički analizirali i do sada obrađene teme, ali i neke neistražene elemente koji jasno svjedoče o viziji nastanka i razvoja ideje koja je dovela do stvaranja zajedničke južnoslovenske države, a koja je prošla kroz više političkih, različito akcentiranih faza; Autori su se u tom smislu koncentrisali na određivanje hronoloških i geografskih okvira tematike, što je već samo po sebi bilo zahtjevno, s obzirom na izuzetnu isprepletenost korijena južnoslavenskog nacionalnog ideologema, koji će kasnije preći u ideju jugoslovenstva; Čitatelji i nauka će naći sigurno odgovore na manje poznate činjenice i suočiti se sa novim interpretacijama o nekim zanemarenim aspektima razvoja jugoslovenske ideje;

Prof. dr Fikret Midžić
Direktor Muzeja Bihać